HAYVAN HAKLARI

Allah Resûlü, bir gün amcasının oğlu Abdullah b. Ca'fer'i bineğinin terkisine almış gidiyordu. Derken ihtiyaç gidermek için durdu. Ensardan birine ait bir hurma bahçesi duvarının arka tarafına geçti. Bahçede bağlı bir devenin bulunduğunu gören Allah Resûlü ona doğru yöneldi. Zavallı deve Peygamber Efendimizi görüp inlemeye başladı, gözlerinden yaşlar süzülmekteydi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, devenin yanına vardı ve şefkatli elleriyle onun kulaklarını okşamaya başladı. Hayvancağız hemen sakinleşiverdi. Zavallı hayvanın aç bırakıldığını anlayan Rahmet Peygamberi,

مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ

"Kim bu devenin sahibi? Bu deve kime ait?" diye seslendi. Ensardan bir delikanlı, "O benimdir, ey Allah'ın Resûlü." diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona döndü ve

أَفَلاَ تَتَّقِى اللَّهَ فِى هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِى مَلَّكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا ، فَإِنَّهُ شَكَى إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ

"Sana verdiği şu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bu hayvan bana, senin onu hem aç bıraktığını hem de yorduğunu şikâyet etti!" buyurdu.[1]

Bu devenin lisan-ı hâli, zayıf ve yorgun düşmüş bedeni, insana çok şey anlatıyordu. Kâinata şefkat ve merhamet nazarıyla bakan Resûl-i Ekrem de bu dilsiz hayvanın acıklı hâline tercüman olmuş, sahibine hayvanların birer emanet olmaları dolayısıyla, onların haklarına riayet edilmesi gerektiğini hatırlatmıştı. Zira hayvanlar, Allah Teâlâ'nın mülkünde olan, O'nun istifade etmeleri için kullarının hizmetine sunduğu ve ancak merhametle muameleye izin verdiği birer emanetti.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin eseri olarak yaratılmış hayvanların[2] yeryüzünde yürüyenleri ve gökyüzünde süzülenleriyle birlikte tümünün tıpkı insanlar gibi birer ümmet oldukları bildirilmiştir.[3] Yaratılışları itibariyle insanlardan farklı olarak her biri değişik özellikle donatılan bu canlı sınıfı, her ne kadar insanlar bunu fark edemese de kendi hâl dilleriyle, tabiatlarına uygun olarak Rablerini tesbih etmektedirler.[4]

---

[1] Ebû Dâvûd, Cihâd, 44.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَٓافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

"Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir."[2] buyuran Allah Teâlâ, yerde ve gökte hayvanların O'na secde hâlinde olduklarını[6] ve kendi dilleriyle onu tesbih ettiklerini haber vermektedir.[7]

Yüce Allah tarafından hayvanlardan bazısı binek,[8] bazısı yük taşıyıcı olarak;[9] bazısı ise etlerinden,[10] sütlerinden,[11] balından,[12] yün ve kıllarından yararlanılması için[13] insanın hizmetine sunulmuştur. İnsanlar için sayısız faydaları olan ve hayatı kolaylaştıran hayvanlar, aynı zamanda estetik bir değer olarak da doğanın bir parçasıdırlar. Çeşitli güzellikleri barındıran hayvanlar, tabiatın süsüdür ve Allah Teâlâ, kullarının bu güzelliklerin farkına varmalarını, onlar üzerinde tefekkür etmelerini ve bu vesileyle kendisini anmalarını istemektedir.[14]

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً

"Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır."[3] buyuran Cenâb-ı Hak, insanların hizmetine sunulan hayvanların aynı zamanda bir ibret vesilesi olduğunu bal arısı örneğinde şu şekilde bildirmektedir:

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿68﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿69﴾

"Rabbin bal arısına: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir.' diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır."[4]

اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

---

[2] Nûr, 24/41.
[3] Nahl, 16/66.
[4] Nahl, 16/68-69.

"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır!"[5] âyetiyle de mucizevî bir yaratılışa sahip olan deve örneğinde bu canlıları yaratan Allah'ın üstün kudret ve keremine işaret edilmektedir.

Kâinatta yaratılan her şeyin bir hikmeti ve amacının olması[18] dolayısıyla, canlı ve cansız bütün âlem bir denge üzerine kurulmuştur. Her şeyi bir ölçüye göre yaratan ve düzenleyen Allah Teâlâ,[19]tabiattaki canlılar arasında da denge ve ahengi gözetmiştir. Buna göre, hayvanlar ekolojik sistemin vazgeçilmez bir parçasıdırlar ve âlemdeki düzenin hayvanların varlığıyla yakından ilgisi vardır. Bu düzenin devamı için her birinin belli bir yaratılış amacı olan hayvanların, insanların ve diğer tüm canlıların âlemdeki birlikteliği korunmalıdır. Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın tufanda Hz. Nuh'a her çeşit hayvandan birer çifti gemiye yüklemesini emretmesi[20] bunu gösterir.

Kur'an, kimi zaman isimlerini zikrederek, kimi zaman ise vasıflarından bahsederek hayvanlara özel bir yer vermiş ve bazı sûreler Bakara (inek), Nahl (arı), Neml (karınca), Ankebût (örümcek) ve Fîl gibi isimlerle anılmıştır. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de birçok hayvana atıflar yapılarak isimleri zikredilmiştir. Deve,[21] at, katır, merkep,[22] inek,[23] buzağı,[24] keçi, koyun,[25] domuz,[26] köpek,[27] aslan,[28]maymun,[29] büyük balık,[30] yılan,[31] hüthüt,[32] karga[33] bıldırcın,[34] kurbağa,[35] çekirge,[36] sinek,[37] örümcek, sivrisinek ve kelebek (pervane),[40] ismi geçen hayvanlardır.

Kur'an'da Hz. Salih'in devesinden,[41] Hz. Yunus'un balığından,[42] Ashâb-ı Kehf'in köpeğinden,[43] Hz. Süleyman'ın karıncalar[44] ve hüthüt[45] ile olan diyaloglarından bahsedilerek onların aracılığıyla insanlara çeşitli mesajlar verilmiştir.

Zira yalnız insanlara değil, bütün mahlûkâta ve evrene gönderilmiş olan peygamberler doğanın bir parçası olan hayvanlarla ilgilenmiş, onlarla içli dışlı yaşamışlardır. Nitekim Hz. Peygamber de âlemlere rahmet olarak gönderilmiş[46] ve tüm canlılara rahmetle muamele etmiştir.

Allah Resûlü, yaşadığı coğrafyanın etkisiyle pek çok hayvan çeşidinin bulunduğu bir çevrede yetişmişti. Diğer peygamberler gibi koyun gütmüş,[47] zaman zaman koyunlarını/keçilerini bizzat kendisi sağmıştı.[48] Sahip olduğu bu hayvanların bazen bakımlarını da yapan Hz. Peygamber, deveyi sahibi için "izzet" (güç, kudret), koyunu/keçiyi "bereket" olarak nitelendirmişti.[49] Atları çok seven Resûlullah,[50] o dönemde savaşlarda ve ulaşım amacıyla en fazla kullanılan ve gözde konuma sahip olan atların yetiştirilmesine teşvik etmiş,[51] ayrıca onların kıyamete kadar yeleleriyle hayra vesile olacak hayvanlar olduğunu bildirmiştir.[52] Allah Resûlü, insanlarla iç içe

[5] Gâşiye, 88/17.

yaşaması dolayısıyla kediyi ev halkından saymış,[53] köpeklerin ise ancak av ve bekçilik gibi belli amaçlarla beslenebileceğini belirtmiştir.[54]

Resûl-i Ekrem'in dünyasında hayvanların önemli bir yeri vardı. Rahmet Elçisi, bindiği hayvanları sever, önemser ve onlara özel isimler verirdi. Hz. Peygamber'in Mürteciz isminde bir atı; Ufeyr veya Ya'fûr isminde bir eşeği; Düldül, Şehbâ ve Beydâ isimlerinde katırları; Kasvâ ve Ced'â isimlerinde develeri vardı.[55]

Nitekim çok sevdiği Adbâ adlı devesi, yarışlardaki başarısıyla ünlüydü.[56] Hz. Peygamber'in ashâbından bazıları da hayvanlara olan ilgileri ile meşhur olmuşlardı. Allah Resûlü, Ebû Hüreyre'ye, "kedicik babası" anlamına gelen lakabını, küçük kedileri kucağına alıp elbisesinin eteğine koyarak onlarla oynadığı için vermişti.[57] Resûl-i Ekrem, Enes b. Mâlik'in küçük kardeşi Ebû Umeyr'i gördüğünde ona "Nuğayr" diye isimlendirdiği küçük kuşunu sorar ve *"Yâ Ebâ Umeyr! Ne yaptı Nuğayr!"*diyerek onunla şakalaşırdı. Bir gün onun çok sevdiği kuşunun öldüğünü öğrenmiş ve yine Ebû Umeyr'e böyle seslenerek onun gönlünü almaya çalışmıştı.[58]

Sevgili Peygamberimiz, bütün canlılara karşı acımasız bir tavrın sergilendiği câhiliye döneminin tüm uygulamaları gibi, hayvanların maruz kaldığı her türlü zulüm, işkence ve eziyeti yasaklayarak, hayvanlara sevgi ve şefkat gösterilmesini, onların korunmasını, onlara merhametle muamele edilmesini emretmiştir. Allah Resûlü, insanlar ve hayvanlar arasındaki bu merhametin kaynağı olarak da Allah'ın rahmetine işaret etmiş ve rahmetin yüz parça olduğunu, bunun doksan dokuzunun Allah'ın kendisinde bulunduğunu, bir parçasının ise yeryüzündeki varlıklara bahşedildiğini bildirmiştir. İşte bu rahmet sebebiyle canlılar birbirlerine şefkat göstermekte, vahşi bir hayvan bu sebeple yavrusuna merhamet etmekte, hatta yavrusunu emzirirken onu rahatsız etmemesi için ayağını kaldırmaktadır.[59]

Resûl-i Ekrem, Allah Teâlâ'nın bütün mahlûkâtına karşı sergilediği merhametli tavrı, hayvanlardan da esirgememiş ve Allah'ın rahmetine mazhar olmanın şartı olarak yaratılanlara merhametli davranmayı önermiştir:

اَلرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِى السَّمَاءِ

"Merhamet edene Rahmân da merhamet eder. Siz yerdekilere merhamet edin ki, gökteki de size merhamet etsin."[6] Yaratan'dan dolayı yaratılanı seven Rahmet Peygamberi, hiçbir canlıyı aşağılamamış, hor görmemiştir.

[6] Ebû Dâvûd, Edeb, 58.

وَلَوْلاَ الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا

"Hayvanlar olmasaydı semadan yağmur inmezdi."[7] buyuran Hz. Peygamber, hiçbir günahı olmayan o canlıları, Yüce Allah'ın rahmet vesilesi olarak görmüştür. Bu nedenle başta yaşama hakkı olmak üzere beslenme, barınma ve korunma gibi yönlerden onların haklarına riayet edilmesini emretmiş ve hayvanların yaratılış amaçlarına uygun olarak kullanılmalarını istemiştir.[62]

Her birinin bir can taşıması dolayısıyla, hayvanların sahip olduğu hakların başında yaşama hakkı gelir. Allah Resûlü, onların bu en temel hakkıyla ilgili olarak,

مَا مِنْ إِنْسَانٍ قَتَلَ عُصْفُورًا فَمَا فَوْقَهَا بِغَيْرِ حَقِّهَا إِلاَّ سَأَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهَا

"Hiçbir kişi yoktur ki bir serçeyi yahut ondan daha büyük bir canlıyı haksız yere öldürsün de Yüce Allah ona bunun hesabını sormasın!"[8] buyurmuş ve sebepsiz yere öldürülen serçe gibi hayvanların âhirette, *"Yâ Rabbi! Falan beni, herhangi bir fayda elde etmek için değil, boş yere öldürdü!"* diyerek öldüren kişi aleyhinde davacı olacağını bildirmiştir.[64] İslâm dini, avlanma, korunma veya kurban etme gibi belli gerekçeler dışında gereksiz yere hayvanların öldürülerek telef edilmesini yasaklamıştır. Allah Resûlü, belli şartlar dâhilinde avlanmaya izin vermiş ancak hayvanların etlerini yeme niyeti olmadan sırf zevk için öldürülmelerini yasaklamıştır.[65]Hayvanların kurban edilmelerinde dahi dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar bulunduğuna işaret eden Rahmet Peygamberi, kurbanlık hayvanların kesimlerinde onlara eziyet çektirilmemesi için bıçağın iyice keskinleştirilmesini,[66] hayvana gösterilmemesini ve kesim işinin hızlı yapılmasını emretmiştir.[67]

Sebepsiz yere hayvanların canına kıymanın ve bu şekilde onların nesillerini tehlikeye atmanın yasaklanmasıyla ilgili olarak Resûlullah, temsilî bir anlatımla geçmiş peygamberlerden biriyle ilgili bir kıssayı zikretmiştir. Buna göre bu peygamber, kendisini ısıran bir karıncayı cezalandırmak üzere karıncanın yuvasını yaktırmış ve daha sonra bu davranışı nedeniyle Allah Teâlâ ona şöyle vahyederek uyarıda bulunmuştur:

أَفِي أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَهْلَكْتَ أُمَّةً مِنَ الأُمَمِ تُسَبِّحُ

[7] İbn Mâce, Fiten, 22.
[8] Nesâî, Sayd, 34.

“Seni bir karınca ısırdı diye mi (Allah'ı) tesbih eden ümmetlerden bir ümmeti toptan öldürüverdin!”[9] Hz. Peygamber, insanlar gibi bir ümmet olan hayvan neslinin korunmasına yönelik tedbirler almış, onların yumurtalarının alınmamasını emretmiş,[69] hayvanların yuvalarına küçük abdest bozmayı yasaklamıştır.[70] Hayvan neslinin devamının sağlanması maksadıyla at ve diğer erkek hayvanların gereksiz yere iğdiş edilmesini yasaklayan Resûlullah (sav),[71] sadece yılan, karga, çaylak, akrep, fare, kuduz köpek gibi insanın canına ve malına zarar verebilen bazı ziyankâr hayvanların gerektiğinde öldürülmesine izin vermiştir.[72] Ayrıca bal arısı, göçeğen olarak da ifade edilen örümcek kuşu, kurbağa, karınca ve çavuş kuşu olarak da bilinen ibibik (hüthüt) kuşu gibi bazı hayvan türlerinin öldürülmesini yasaklamıştır.[73]

Hz. Peygamber, sebepsiz yere zararsız hayvanların öldürülerek tabiattaki düzenin bozulmasına karşı çıkmanın yanında,[74] onlara eziyet edilip işkence yapılmasını da şiddetle yasaklamıştır.[75]

اِتَّقُوا اللَّهَ فِى هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُعْجَمَةِ فَارْكَبُوهَا وَكُلُوهَا صَالِحَةً

“Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun. Onlara (binmeye) elverişli hâllerinde binin ve (yenmeye) elverişli hâllerinde onları yiyin.”[10] buyuran Rahmet Elçisi, masum ve savunmasız hayvanların korunması konusunda her zaman hassasiyet göstermiştir. Bununla ilgili olarak onun hayatından pek çok örnek zikredilebilir. Nitekim bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber, bazı kimselerin bir serçenin iki yavrusunu yakaladıklarını ve serçenin de kanat çırparak onların üzerlerinde dolaştığını görmüş ve

مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بِوَلَدِهَا رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا

“Yavrusu sebebiyle bu kuşun canını yakan kim?” diye sorarak, yavruların salıverilmesini emretmişti. Yine aynı yolculukta bazı kimselerin karınca yuvasını yaktıklarını görünce,

إِنَّهُ لاَ يَنْبَغِى أَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إِلاَّ رَبُّ النَّارِ

“Ateşin Rabbinden başka, kimsenin ateşle azap etmeye hakkı yoktur!”[11] buyurarak yakanlara tepkisini göstermişti. Bir defasında da ashâbına aç ve susuz hayvanları doyurmanın mükâfatına dair bir kıssa anlatmıştı. Buna göre:

---

[9] Müslim, Selâm, 148.
[10] Ebû Dâvûd, Cihâd, 44.
[11] Ebû Dâvûd, Edeb, 163-164.

بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِى فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا ، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ ، يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الَّذِى بَلَغَ بِى فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ ، ثُمَّ رَقِىَ ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ ، فَغَفَرَ لَهُ

"Yolculuk yapan bir adam çok susamış ve yolda rastladığı bir kuyuya inip oradan su içmişti. Kuyudan çıkınca orada bir köpekle karşılaştı. Susuzluktan dilini sarkıtmış olan zavallı hayvan nemli toprağı yalıyordu. Yolcu kendi kendine, 'Bu hayvan da benim gibi çok susamış.' dedi ve tekrar kuyuya inip ayakkabısına su doldurdu. Sonra ayakkabısını ağzı ile tutup kuyudan çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulundan hoşnut oldu ve onu bağışladı." Hz. Peygamber'in bu sözlerini dinleyen ashâbdan bazılarının, "Ey Allah'ın Resûlü! Hayvanlar(a yaptığımız iyilikler) için bize bir sevap var mı?" sorusuna karşılılık Rahmet Elçisi,

فِى كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ

"Her canlıya yapılan iyilikte bir sevap vardır."[12] buyurdu.

Her bakımdan insanlara muhtaç olan hayvanların, beslenme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak Allah'ın affına mazhar olmaya vesile olduğu gibi, zavallı hayvanları aç ve susuz bırakmak da O'nun azabına sebep olmaktadır. Nitekim hayvanlara eziyet etmenin âhiretteki cezasına işaret eden Hz. Peygamber, bir kediyi hapsederek açlıktan dolayı ölmesine sebep olan bir kadının cehennemlik olduğunu bildirmiş ve bu tür davranışların Allah katındaki karşılığıyla ilgili olarak insanları uyarmıştır.[79]

Peygamber Efendimiz, kendi döneminde hayvanların maruz kaldığı dövülmek, damgalanmak veya hedef tahtası yapılmak gibi her türlü zalimce davranıştan ashâbını men etmiştir. Nitekim,

لاَ تَتَّخِذُوا شَيْئًا فِيهِ الرُّوحُ غَرَضًا

"Hiçbir canlıyı hedef edinmeyin!"[13] buyuran Allah Resûlü, insanların hayvanları hedef tahtası olarak kullanmalarını yasaklamıştır. Ashâbdan İbn Ömer de gençlerin bir tavuğu hedef edinerek ona ok attıklarını görmüş ve onlara kızarak, Hz. Peygamber'in böyle yapanları kınadığını söylemiştir.[81]

---

[12] Buhârî, Müsâkât, 9
[13] Müslim, Sayd, 58.

Hayvanlara yapılan işkencelerle ilgili olarak, Allah Resûlü câhiliye döneminden gelen bazı uygulamaları da yasaklamıştır. Nitekim o dönemde hayvanların canlı iken uzuvlarının kesilmesi gibi davranışların yaygınlığından bahsedilmektedir. Hz. Peygamber ise develerin hörgücünü veya koyunların kuyruğunu canlı iken kesmeyi yasaklayarak bu şekilde kesilen uzuvların leş hükmünde olduğunu bildirmiştir.[82]

Hz. Peygamber, hayvanları birbirinden ayırt etmek için başvurulan bir yöntem olan dağlamanın hayvanların yüzlerine yapılmasını yasaklamış, bunun onlara acı vermeyecek şekilde yapılmasını emretmiştir.[83] Câbir b. Abdullah'ın naklettiğine göre, Resûlullah yüzü ateşle damgalanan bir merkep görmüş ve onu bu hâle getirenleri kınamıştır.[84]

Hayvanların her biri farklı gayelerle yaratılmış olup yaratılış amaçlarına uygun bir şekilde istihdam edilmeleri gerekir.[85] Nitekim Sevgili Peygamberimiz hayvanlara taşıyamayacakları yüklerin yüklenmemesini emretmiş, ayrıca onların üzerinde uzun süre oturularak konuşulmasını da şu şekilde yasaklamıştır.

إِيَّاكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ فَإِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُبَلِّغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ

"Sakın ola ki bineklerinizin sırtlarını kendinize minber edinmeyin! Çünkü Allah size onları, (kendi başınıza ancak) zorlukla varabileceğiniz yerlere sizi götürmeleri için bahşetti. Yeryüzünü de sizin için yarattı. Bu yüzden ihtiyaçlarınızı yerde karşılayın."[14]

Sevgili Peygamberimiz, at ve deve yarışı gibi eğlence türlerini tasvip etmekle birlikte,[87] hayvanlara eziyet veren ve sırf eğlence olsun diye yapılan hayvan dövüşlerini yasaklamıştır.[88] Hayvanları güzel isimlerle çağıran, onlara rıfk ile muamele eden Hz. Peygamber, hayvanların aşağılanarak lânetlenmesini, onlara kötü sözler söylenmesini de hoş karşılamamıştır. Nitekim bir yolculuk esnasında Allah Resûlü orada bulunan bir kadının bindiği devesini lânetlediğini duyunca,

لاَ ايْمُ اللَّهِ لاَ تُصَاحِبُنَا رَاحِلَةٌ عَلَيْهَا لَعْنَةٌ مِنَ اللَّهِ

"Lânet edilmiş bir deve bizimle birlikte bulunmasın." diyerek buna tepki göstermiş ve devenin üzerindeki eşyaların alınarak salıverilmesini emretmiştir.[15]

[14] Ebû Dâvûd, Cihâd, 55.
[15] Müslim, Birr, 80-83.

Şefkat Peygamberi ve onun ashâbının uygulamalarında hayvan haklarına titizlikle riayet ettiklerini görmek mümkündür. Allah Resûlü, yolculuk esnasında uygun yerlerde onların otlatılmasını,[90] dinlendirilmesini,[91] binek hayvanlarına haddinden fazla yük vurulmamasını, yiyecek ve içecek bakımından onlara gerekli ihtimamın gösterilmesini tavsiye etmiştir.[92] Hatta sağmal hayvanların tırnaklı ellerle sağılmamasını[93] ayrıca süt sağarken sütün devamının gelebilmesi için bir miktarının sağılmadan bırakılmasını hatırlatmıştır.[94] Onun terbiyesinde yetişen güzide ashâbından Ebû Hüreyre koyunlara güzel bakılmasını, onların ağıllarının temizlenmesini söylemiştir.[95] Ashâbdan Enes b. Mâlik de yolculukta bir yere konakladıkları zaman hayvanın yükünü indirmedikçe namaz kılmadıklarını söylemiştir.[96]

Sevgili Peygamberimiz, hayvanlara karşı her zaman yumuşak davranmayı emretmiş, onların dövülmesini, özellikle yüzlerine vurulmasını yasaklamıştır.[97] O, hayvanlara karşı değil işkence ve şiddet uygulamak, kaba davranılmasını dahi hoş görmemiştir. Nitekim bir gün sahip olduğu hayvanı kulağından çekerek sürükleyen adama hayvancağızın kulağını bırakıp boynunun kenarından tutmasını söylemişti.[98] Bir keresinde de Hz. Âişe, hırçın bir deveye binmiş ve onu kontrol altına almak için ileri geri çevirerek hırpalamaya başlamıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ona deveye yumuşak davranmasını söylemiş ve

إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِى شَىْءٍ إِلاَّ زَانَهُ وَلاَ يُنْزَعُ مِنْ شَىْءٍ إِلاَّ شَانَهُ

"Rıfk (zarif davranış) işe güzellik katar, rıfktan (zarafetten) yoksunluk ise, işi kusurlu kılar."[16] buyurmuştu.

İslâm'ın getirdiği üstün değerler sistemi yalnız insana değil, Allah'ın yaratmış olduğu tüm mahlûkâta sevgi ve şefkatle muameleyi öngörmektedir. Bu sevgi medeniyetinde insanın hizmetine sunulan ve her biri Allah'ın bir emaneti olan hayvanlar için de merhamet mesajları bulunmaktadır. Rahmet Elçisi'nin örnek şahsiyetinde en güzel örneklerini müşahede etme imkânı bulunan bu değerler, İslâm medeniyetinin her döneminde aynı hassasiyetle yaşatılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in ifade buyurduğu üzere, bir Müslüman'ın diktiği bir ağacın meyvesinden herhangi bir hayvanın yediği lokmaya bile sadaka değeri atfeden[100] rahmet toplumu, tarih içerisinde bu şuurla hareket ederek, hayvan haklarına dair ayrı bir hukuk meydana getirmiştir. Hayvanları korumaya yönelik fıkhî hükümler konmuş, ahlâkî ve hukukî yaptırımlarla onların hakları muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

[16] Müslim, Birr, 78-79.

İslâm medeniyetinin ulaştığı pek çok yerde hayvanların bakımı ve korunması için özel vakıflar kurulmuş, hadis literatüründe hayvanlarla ilgili özel bölümler yer almış, onların haklarından bahseden müstakil eserler yazılmıştır. Câhız'ın *Kitâbü'l-hayevân* 'ı ve Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân* 'ı farklı canlı türlerini ele alan hayvan ansiklopedisi türündeki eserlerin en meşhurlarıdır. Bunlarla birlikte, hicrî VII. asrın İslâm âlimlerinden İz b. Abdüsselâm asırlar öncesinden insanlığa sunduğu eserinde, "Hayvanların İnsanlar Üzerindeki Hakları" başlığı altında hayvanların sahip oldukları hakları şu şekilde sıralamıştır:

—Sahibine yarar sağlayamayacak kadar müzminleşse veya hastalansa dahi hayvana o bölgede emsal teşkil eden harcama yapılmalıdır.

—Ona taşıyamayacağı yük yüklenmemelidir.

—İster kendi cinsinden olsun, isterse farklı cinsten olsun, bir yerini kıracak, boynuzlayacak, yaralayacak, kısaca onu rahatsız edecek hayvanlarla bir araya getirmemelidir.

—Kestiğinde güzelce kesmeli, vücudu soğumadan, canını tam vermeden onun derisini yüzmemeli, kemiklerini kırmamalıdır.

—Hayvanın yavrusunu, onun gözü önünde kesmemelidir.

—Hayvanı, yavrusundan ayırmamalıdır.

—Hayvanın barınağını, güzel yapmalıdır.

—Çiftleşme zamanı geldiğinde, erkek ile dişisini bir araya getirmelidir.

—Av hayvanına, onun etini bozacak, kemiklerini kıracak şeyler atmamalıdır.[101]

Günümüzde ise hayvanlara karşı gösterilmesi gereken hassasiyet, yerini âdeta düşmanlığa bırakmıştır. Sevgi ve merhamet yoksulu dünyamızda hayvanların bir kısmı doğal ortamlarının dışında bir süs eşyası gibi kullanılırken, büyük bir kısmı da nesillerinin tükenmesi ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Pek çok hayvan aç ve susuz bir şekilde yaşamaya çalışmakta, ağır yük taşımaya zorlanmakta, bir eğlence unsuru imiş gibi kullanılarak istismar edilmekte ya da farklı sektörlerde hammadde olarak kullanılmak üzere acımasızca katledilmektedir. Oysa Allah'ın rahmetini kazanmak, O'nun mahlûkâtına karşı merhametli davranmakla ilişkilidir. Bu yüzden insan, her canlıya insanî, vicdanî ve ahlâkî muameleyle mesul olduğunu

unutmamalıdır. Zira kâinata karşı sorumluluk bilinci taşıması gereken insanoğlunun, her davranışının dünyevî ve uhrevî bir karşılığı bulunmaktadır.